

ψυχρά μέθοδος τῆς λογικῆς, ἔνταῦθα τὸ πᾶν εἶνε ἡ ζωντανὴ πνοὴ τοῦ προσωπικοῦ βίου.

Η ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΕΡΙΣ

Ὀλίγας δεκαετηρίδας πρότερον ἐκρήγνυται ἡ πολυθρόλητος περὶ τῶν γενικῶν ἐννοιῶν ἔρις, ἣτις ὁμοῦ μετὰ τῆς μεταξὺ διαλεκτικῶν καὶ ἀντιδιαλεκτικῶν ἔριδος παρέχει εἰς τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα τὴν ἰδιότυπον αὐτοῦ σφραγίδα, ἃν καὶ ὁ συνεπεία τοῦ προβλήματος τούτου ἐκκαυθεὶς ἀγὼν συνεχίζεται ὀπωσδήποτε καὶ κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους. Τὸ γνωσιολογικὸν τοῦτο πρόβλημα χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰῶνος τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ μόλις κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος μετατοπίζεται εἰς τὸ κέντρον τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης. Συνείδησιν αὐτοῦ ἔλαβον οἱ Σχολαστικοὶ διὰ τῆς Εἰσαγωγῆς τοῦ νεοπλατωνικοῦ Πορφυρίου, ἣτις εἶχε μεταφρασθῆ εἰς τὴν λατινικὴν ὑπὸ τοῦ Βοηθίου. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Πορφύριος καταλείπει ἄλυτον τὸ ζήτημα, ὅπερ ὁ ἴδιος θέτει, ἃν δηλαδὴ αἱ γενικαὶ ἐννοιαὶ, αἱ κατηγορίαι, τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη ὑπάρχουσι καθ' ἑαυτά, μόνον ἐν τῇ νοήσει ἡμῶν ἢ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἐπιχειροῦσιν οἱ Σχολαστικοὶ νὰ ἀπαντήσωσιν εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα τοῦ νεοπλατωνικοῦ Πορφυρίου. Αἱ ἀπαντήσεις ὅμως αὐτῶν δὲν συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας, διακρινόμεναι εἰς τρεῖς κατευθύνσεις, ἀναλόγους πρὸς τὰ τρία ἐκεῖνα ἐρωτήματα. Κατὰ τὴν πρώτην αἱ γενικαὶ ἐννοιαὶ ὑφίστανται καθ' ἑαυτὰς καὶ πρὸ τῶν καθ' ἕκαστον ἀντικειμένων (*universalia ante rem*). Ἡ ἔποψις αὕτη, ἡ ὁποία τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς πλατωνικῆς γνωσιολογίας, καλεῖται ἄκρος ρεαλισμός. Ἡ δευτέρα λύσις τοῦ προβλήματος συνίσταται εἰς τοῦτο ὅτι τὰς γενικὰς ἐννοίας ἐκδέχονται, συμφώνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς

μόνον ἐν τοῖς πράγμασιν ὑπαρχούσας (universalia in re) καὶ εἶνε γνωστὴ ὡς μέσος ἢ κεκερασμένος ρεαλισμός. Ἡ τρίτη τέλος ἀπάντησις ἰσχυρίζεται ὅτι αἱ γενικαὶ ἔννοιαι οὔτε πρὸ τῶν πραγμάτων οὔτε ἐν τοῖς πράγμασιν ὑφίστανται, ἀλλὰ μόνον ἐν τῷ νῷ ἡμῶν, οὔσαι τὸ αὐτὸ πρὸς τὰς ἐννοίας καὶ τὰς λέξεις, διὰ τῶν ὁποίων χαρακτηρίζομεν πολλὰ ὁμοειδῆ ἀντικείμενα (universalia post rem). Τὴν ἔποψιν ταύτην, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ γενικὸν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ κοινὸν ὄνομα, καλοῦσι νομιναλισμόν. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας ἐπικρατεῖ ὁ ρεαλισμός, καὶ δὴ ὑπὸ τὰς δύο αὐτοῦ μορφάς, τὴν πλατωνικὴν καὶ τὴν ἀριστοτελικήν. Τοῦ ρεαλισμοῦ ὑπερμαχεῖ ὁ Ἰωάννης Σκῶτος Ἐριγένης, τοῦ δὲ νομιναλισμοῦ, ὅστις κατάγεται ἐκ τοῦ Βοηθίου, ὁ Ροσκελῖνος, ὅστις ἀποδέχεται μόνον αἰσθητὰ καὶ συγκεκριμένα περιεχόμενα τῆς γνώσεως, ἐκδεχόμενος τὰ ἀφηρημένα καὶ γενικὰ μόνον ὡς ὑποκειμενικὰς ἐννοίας τοῦ πνεύματος, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἀντιστοιχεῖ ἐκτὸς ἡμῶν πραγματικόν τι. Τὴν γνωσιολογικὴν ταύτην θεωρίαν ἐφαρμόζει ὁ Ροσκελῖνος ἐπὶ τοῦ περὶ τριάδος δόγματος καὶ καταντᾷ οὕτως εἰς συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἐκκλίνουσι τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας. Διότι ἐὰν ἡ ἔννοια δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τι πραγματικόν, ἀλλ' ὑφίσταται μόνον ἐν τῷ νῷ, αἴρεται ἡ ἐνότης τῆς φύσεως τῶν προσώπων τῆς ἁγίας τριάδος, ἐὰν δὲ μόνον τὰ καθ' ἕκαστον ἔχουσι πραγματικὴν ὑπαρξιν, τὰ τρία πρόσωπα τῆς τριάδος εἶνε τρία θεῖα ἄτομα ἄνευ ἐνότητος τῆς οὐσίας, ὅτε καταντῶμεν εἰς τριθεΐαν. Ἐνεκα τῶν ἀτόπων τούτων πορισμάτων κατεπολεμήθη ὀξέως ὁ νομιναλισμὸς τοῦ Ροσκελῖνου καὶ μόλις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεταγενεστέρης σχολαστικῆς ἀναφαίνεται πάλιν διὰ τοῦ Ὁκκαμ. Ἐν τούτοις, ἀνεξαρτήτως τῶν ἀτόπων ἐκείνων, ἡ προσπάθεια

αὐτοῦ ἐναντίον τῆς ὑποστασιώσεως τοῦ νοεροῦ δὲν στερεῖται σημασίας, ὅπως ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ὅλη περὶ τὰς γενικὰς ἐννοίας ἔρις εἶνε λίαν σημαντική. Διότι ὅπισθεν αὐτῆς ὑποκρύπτεται τὸ ζήτημα τῆς ἀξίας τῆς νοήσεως καὶ τῶν ἰδανικῶν αὐτῆς περιεχομένων, τὸ ἀντικειμενικὸν κῦρος τῶν ὁποίων ἐκινδύνευε νὰ διαλυθῇ καὶ ἀθετηθῇ ὑπὸ σχετικοκρατίας καθαρῶς ὑποκειμενικῆς.

ΑΝΣΕΛΜΟΣ Ο ΚΑΝΤΑΒΡΙΓΙΑΣ

Τὴν προσπάθειαν τοῦ Λανφράνκ, ὅστις, ὡς εἶδομεν, ἔεμε μέσσην τινὰ ὁδὸν μεταξὺ διαλεκτικῶν καὶ ἀντιδιαλεκτικῶν, ἐσυνέχισεν ὁ ἐκ τῆς σχολῆς αὐτοῦ προελθὼν Ἄνσελμος ὁ Κανταβριγίας, πραγματοποιήσας τὸ ἰδανικὸν τοῦ διδασκάλου (1033-1109). Συγγενῆς κατὰ τὴν ψυχικὴν ὑφὴν πρὸς τὸν Αὐγουστίνον καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἐκτραφεὶς, κατώρθωσε νὰ καθορίσῃ τὴν μεταξὺ πίστεως καὶ γνώσεως σχέσιν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ θεωρῆται ὡς ὁ ἀληθὴς πατὴρ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἤσκησε διὰ τῆς λύσεως τοῦ κεντρικοῦ ἐκείνου προβλήματος τὴν μεγίστην ροπὴν. Ὡς ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ Ὠριγένης, ἐπιθυμεῖ καὶ ὁ Ἄνσελμος νὰ ἀναγάγῃ τὴν πίστιν εἰς γνῶσιν. Ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ Αὐγουστίνου ἀντλῶν, θεωρεῖ τὴν πίστιν ὡς τὸ πρῶτον καὶ τὸ θεμελιῶδες. Δὲν γινώσκομεν ἵνα πιστεύσωμεν, λέγει, ἀλλὰ πιστεύομεν ἵνα γνωρίσωμεν. Ἡ πίστις εἶνέ τι αὐτοτελὲς καὶ δὲν χρήζει λογικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς βάσεως. Ἀλλ' ὅμως ρέπει πρὸς λογικὴν κατάληψιν καὶ διασαφήνισιν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Διότι ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ φύσει νὰ διαγνώσῃ τὴν λογικὴν ἀναγκαιότητα τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως, τὰς ὁποίας ἐν ταπεινοφροσύνῃ ἀπεδέχθη. Ἀλλ' ὅμως οὐδαμῶς ἐπιτρέ-

πεται, ἵνα ὁ λόγος καθίσταται κριτὴς τῆς πίστεως. Τουναντίον ἡ πίστις ἀποτελεῖ ἀπόλυτον κανόνα καὶ διὰ τὸν λόγον. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἀδυναμία αὐτοῦ πρὸς κατανόησιν ἀληθείας τινὸς τῆς πίστεως δὲν ἀποτελεῖ λόγον ἀπορρίψεως αὐτῆς ὑπ' αὐτοῦ. Οὕτως ὁ Ἄνσελμος ὑπερμαχεῖ τόσον τῆς αὐτοτελείας τῆς πίστεως, ὅσον καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ λόγου ἢ τῆς φιλοσοφίας. Ὁρθῶς κατὰ ταῦτα χαρακτηρίζουσιν αὐτὸν ὡς πιστὸν ὁπαδὸν τῆς παραδόσεως καὶ ἅμα ὡς λογοκρατικόν. Τὸ δεύτερον τοῦτο γνῶρισμα αὐτοῦ μαρτυρεῖ πρὸ πάντων ἡ πεποίθησις αὐτοῦ ὅτι κέκτηται ἀποδεικτικούς λόγους τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως, διὰ τῶν ὁποίων καταδείκνυνται αὐταὶ ὡς λογικῶς ἀναγκαῖαι. Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν περὶ ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ ἀποδείξεων αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς ἀπολείρας πρὸς λογικὴν θεμελίωσιν καὶ ἀπόδειξιν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ. Ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξιν τοῦ θεοῦ ὁ Ἄνσελμος προσάγει τέσσαρας ἀποδείξεις ἐν τῷ Μονολόγῳ αὐτοῦ, ἀφορμώμενος ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀγαθοῦ, ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ μεγάλου, ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ εἶναι καὶ ἐκ τῆς ἱεραρχικῆς κλίμακος τῶν ὄντων. Αἱ ἀποδείξεις αὗται εἶνε αἱ πρῶται ἐν τῇ Σχολαστικῇ περὶ θεοῦ ἀποδείξεις, αἵτινες ἀναπτύσσονται ἐν διαλεκτικῇ μορφῇ. Ταύτας ὅμως ἐπεσκότισεν ἡ ἐν τῷ Προσλογίῳ περιεχομένη ὄντολογικὴ ἀπόδειξις, ἣτις ἐστερέωσε καὶ διέδωσε τὴν φήμην αὐτοῦ. Ἡ φύσις αὐτῆς συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ θεοῦ συνάγεται ἡ ὑπαρξις αὐτοῦ. Ὁρίζων τὸν θεὸν ὡς ὑψιστον ὄν, ἀνώτερον τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ νοηθῇ, καταδεικνύει ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρχη τοῦτο μόνον ἐν τῷ νῷ ἡμῶν. Διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ὑπῆρχεν ἀνώτερον αὐτοῦ, τουτέστιν ὄν, ὅπερ θὰ εἶχε καὶ πραγματικὴν ὑπαρξιν. Ἐντεῦθεν ἀκολουθεῖ ὅτι τὸ ὑψιστον ὄν, ὅπερ εἶνε ὁ θεός, ἀνάγκη νὰ ὑπάρχη ὄχι μόνον

ἐν τῷ νῷ ἀλλὰ καὶ πραγματικῶς. Κατὰ παραπλήσιον τρόπον προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ λογικῶς τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς δι' αὐτῆς ἀπολυτρόσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ ἐνοχὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται νὰ ἐξιλεωθῇ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἐπειδὴ εἶνε ἁμαρτία κατὰ τοῦ θεοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν μόνον ὁ θεὸς ἦτο δυνατόν νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ.

Εἶνε φανερόν ὅτι ἡ δικανικὴ αὕτη θεμελίωσις τοῦ δόγματος καὶ ἡ εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ λογικοῦ μετάθεσις αὐτοῦ μειώνει τὸ ζωντανὸν θρησκευτικὸν περιεχόμενον αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἡ διαρκὴς προσπάθεια τῶν μυστικῶν, ὅπως προφυλάττωσιν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ κινδύνου τούτου τῆς λογικῆς αὐτοῦ ἐξατμίσεως. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ δύναμις τῶν ἀποδείξεων τοῦ Ἀνσέλμου ἠμφισβητήθη καὶ ὑπὸ τῶν μὴ μυστικῶν καὶ ἤδη ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ. Οὕτω λ.χ. παρατηρεῖ ἤδη ὁ μοναχὸς Γκαουνίλο ὅτι ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἐννοίας ἐν τῷ νῷ δὲν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὴν πραγματικὴν αὐτῆς ἐκτὸς ἡμῶν ὑπαρξιν, ὡς ἐκ τῆς ἐννοίας τελείας νήσου δὲν ἔπεται ἀναγκαίως καὶ ἡ πραγματικὴ αὐτῆς ὑπαρξις. Κατὰ τοὺς ἔπειτα αἰῶνας ἄλλοι μὲν τῶν Σχολαστικῶν ἀποδέχονται τὴν ὄντολογικὴν ἀπόδειξιν τοῦ Ἀνσέλμου, ἄλλοι δὲ ἀρνοῦνται εἰς αὐτὴν πᾶσαν δύναμιν. Πρὸ πάντων ἀναγνωρίσεως τυγχάνει αὕτη ὑπὸ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν πλατωνίζουσαν ροπὴν τοῦ Αὐγουστινισμοῦ, ἐπειδὴ ἀφορμᾶται ληληθότως ἀπὸ τῆς πλατωνικῆς γνωσιολογίας, ἐνῶ οἱ ἀριστοτελικοὶ ἀποκρούουσιν αὐτήν, ὡς ἰδίᾳ Θωμᾶς ὁ Ἀκινᾶτος, ὅστις ἐπαναλαμβάνει κατ' οὐσίαν τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Γκαουνίλο ἐναντίον αὐτῆς. Ἐν πάσῃ ὁμως περιπτώσει ὁ Ἀνσελμος ἐπέδρασεν ἰσχυρῶς ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας, διὰ δὲ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ καθορισμοῦ

τῆς μεταξὺ πίστεως καὶ ἐπιστήμης σχέσεως εἰσήγαγεν εἰς αὐτὴν νέαν περίοδον θεολογικῶν συζητήσεων καὶ θεωριῶν.

ΠΕΤΡΟΣ ΑΒΑΙΛΑΡΔΟΣ

Ἐντελῶς ἄλλην ψυχικὴν ὑφὴν ἐμφανίζει ὁ Πέτρος Ἀβαιλάρδος (1079-1142), ὁ γνωστὸς πολέμιος τοῦ νομιναλισμοῦ, ἀνήσυχον καὶ ἐν διηνεκεῖ ζητήσῃ καὶ ἀγῶνιζῶν πνεῦμα, περισσότερο φιλόσοφος παρὰ θεολόγος. Ὁ Ἀβαιλάρδος ἀνήκει εἰς τοὺς πνευματωδέστερους συγγραφεῖς τῶν μέσων αἰώνων. Τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Sic et non» γνωστὸν ἔργον αὐτοῦ εἶνε ἢ μᾶλλον ἀποτελεσματικὴ ἐκθεσις καὶ ἐφαρμογὴ τῆς σχολαστικῆς μεθόδου τῆς συνισταμένης εἰς τὴν ἀντιπαραβολὴν καὶ τὴν ἐναρμόνισιν τῶν φορέων τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ φιλοσοφικῆς αὐθεντίας, ἐνῶ ἐξ ἄλλου τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα «Scito te ipsum» ἀναπτύσσει ἀντίληψιν περὶ ἠθικῆς, ἣτις ἐξαίρει τὴν συνείδησιν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ φρονήματος καὶ εἶνε ἅμα ὀλιγώτερον θεοκεντρικὴ καὶ περισσότερο ἀνθρωποκεντρικὴ. Καθόλου δὲ ὁ Ἀβαιλάρδος παρὰ τὴν μεγίστην ἀξίαν, ἣν ἀποδίδει εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἀξίας, δὲν ὑποτιμᾷ τοὺς λοιποὺς ἀξιολογικοὺς κύκλους τοῦ πνευματικοῦ βίου, οὐδὲ παραμελεῖ ὅτι εἶνε φυσικὸν καὶ ἐγκόσμιον. Τοῦτο καταφαίνεται ἤδη ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους συμπαιθείας αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς σημασίας τὴν ὁποίαν ἀποδίδει εἰς τὴν φιλοσοφίαν, καὶ ἰδίᾳ τὴν διαλεκτικὴν. Διότι πιστεύει ὅτι πᾶσα ἐπιστήμη ἀπορρέει ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο εἶνε χρήσιμος, ὡς ἐμφαίνεται ἤδη ἐκ τῆς διαλεκτικῆς, ἣ ὁποία βοηθεῖ ἡμᾶς, ἵνα διακρίνωμεν τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τοῦ ψευδοῦς καὶ παρέχει τὰ μέσα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πίστεως κατὰ τῶν παραχαρακτῶν αὐτῆς. Εἶνε κατὰ ταῦτα αὐτονόητον ὅτι ὁ Ἀβαιλάρδος ἐπιθυμεῖ πολὺ περισσότερο τοῦ Ἀνσέλμου τὴν χρησι-

μποίησιν τῆς διαλεκτικῆς ἐν τῇ θεολογίᾳ. Εἰς τοῦτο παρέχει αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ παράδειγμα, πραγματευθεὶς κατὰ διαλεκτικὴν μέθοδον τὸ περὶ τριάδος δόγμα. Ἐρμηνεύων τὰ θεῖα πρόσωπα ὡς τρόπους ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ συσχετίζει ταῦτα πρὸς τὴν παντοδυναμίαν, τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τῆς θεότητος. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ ἰδιότητες αὗται τοῦ θεοῦ εἶνε γνώστα ἔκ τῆς δημιουργίας, τὸ μυστήριον τῆς ἁγίας τριάδος καθίσταται προσιτὸν εἰς τὴν φυσικὴν γνῶσιν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Δὲν εἶνε κατ' ἀκολουθίαν παράδοξος ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτοῦ, καθ' ὃν οἱ ἐθνικοὶ φιλόσοφοι εἶχον γνῶσιν τῆς Τριάδος, ἰδίᾳ δὲ ὁ Πλάτων ἐν ὅσοις λέγει περὶ ἀγαθοῦ, νοῦ καὶ ψυχῆς τοῦ κόσμου. Οὕτως αἴρονται τὰ τὴν πίστιν ἀπὸ τῆς γνώσεως χωρίζοντα ὅρια διὰ τῶν λογοκρατικῶν ὑπερβολῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐξωλίσθησεν ὁ φιλόσοφος καὶ αἱ ὁποῖαι ἐπέσυρον ἐναντίον αὐτοῦ τὴν μῆνιν τοῦ Βερνάρδου, συνηγοροῦντος ὑπὲρ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀφελοῦς πίστεως Χριστιανισμοῦ δι' ἔργων ἐνεργουμένου.

Πλὴν τῆς σημασίας τῆς διαλεκτικῆς ὡς μεθόδου ἀπαραιτήτου πρὸς διασαφήνισιν τοῦ περιεχομένου τῆς πίστεως, τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἀβαιλάρδου προσεείλκυσε πρὸ πάντων τὸ πρόβλημα τῆς φύσεως τῶν γενικῶν ἐννοιῶν. Μετὰ τοῦ Ροσκελίνου, τοῦ ὁποίου τὸν νομιναλισμὸν καταπολεμεῖ, εἶνε σύμφωνος εἰς τὴν ἀπόρριψιν τοῦ ἄκρου ρεαλισμοῦ. Καὶ αὐτὸς δέχεται ὅτι τὸ γενικὸν δὲν εἶνε πραγματικότης. Ἐξ ἴσου ὅμως ἀποκρούει τὴν γνώμην ὅτι τὸ γενικὸν συνίσταται εἰς τὴν λέξιν ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὰ ἀντικείμενα, περὶ τῶν ὁποίων λέγεται, εἰς τὸ νόημα καὶ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Δὲν εἶνε λοιπὸν κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ὑποκειμενικῆ ἀπλῶς ἐννοια, ἀλλὰ κέκτηται ἀντικειμενικὴν σημασίαν καὶ στηρίζεται ἐπὶ ἀντικειμενικῆς βάσεως, τουτέστιν ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος ἢ ἐπὶ τῶν κοινῶν ἰδιοτήτων τῶν καθ' ἕκαστον ἀντικειμένων.

Δὲν μετέχουσι μὲν αἱ γενικαὶ ἔννοιαι αὐτοτελοῦς πραγματικότητος, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶνε ταυτόσημοι πρὸς τὸ μηδέν, ἐπειδὴ ἀναφέρονται εἰς τὰ κοινὰ γνωρίσματα τῶν ὁμοειδῶν ἀντικειμένων, ἅπερ συλλαμβανόμενα χαρακτηρίζονται δι' ἐνιαίου ὀνόματος. Διὰ τῆς τοιαύτης περὶ γενικῶν ἐννοιῶν ἐκδοχῆς προσεγγίζει προφανῶς ὁ Ἀβαιλάρδος εἰς τὸν μέσον ἢ κεκερασμένον ρεαλισμὸν τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας. Διὰ τοῦ φιλοσόφου τούτου προσέλαβε καὶ ἡ ἠθικὴ αὐτοτελῆ φιλοσοφικὴν ὑπόστασιν καὶ διαμόρφωσιν. Ἔργον αὐτῆς εἶνε, ὡς λέγει, ὁ καθορισμὸς τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ καὶ τῶν μέσων, ἅπερ ὁδηγοῦσιν εἰς αὐτό. Καὶ τὸ μὲν ὑψιστον ἀγαθὸν εἶνε ὁ θεός, τὰ δὲ πρὸς αὐτὸν ἄγοντα μέσα ἡ ἀρετὴ, ἡ ὁποία ἱκανοῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς ἀγαθὰς πράξεις. Ἡ ἀξία ὅμως τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς δὲν ἔγκειται εἰς τὰς πράξεις ταύτας, αἱ ὁποῖαι εἶνε ὡς τοιαῦται ἠθικῶς ἀδιάφοροι, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ φρόνημα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκπορεύονται. Ἐξ ἄλλου ὅμως εἰσάγει ὁ Ἀβαιλάρδος εἰς τὴν ἠθικὴν τὴν σχετικότητα, ἐφ' ὅσον τοὺς ἠθικοὺς κανόνας ἀνάγει ὄχι εἰς τὴν αἰωνίαν καὶ ἀναλλοίωτον οὐσίαν τοῦ θεοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ βούλησιν. Κατὰ ταῦτα, ὡς ὁ ἴδιος γράφει, ἡ μεταξὺ ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ διαφορὰ ἐξαρτᾶται οὕτως ἐκ τῆς ἐλευθέρου βουλήσεως τοῦ θεοῦ, ὥστε ἡ πράξις ἢ τελουμένη συνεπεία τῶν ἐντολῶν ἢ ἀπαγορεύσεων αὐτοῦ, ἄλλοτε εἶνε καλὴ καὶ ἄλλοτε κακὴ. Οὕτω διασεῖει ὁ Ἀβαιλάρδος πλήρως τὰ θεμέλια τῆς ἠθικῆς. Τέλος μεγάλην ἤσκησε ροπήν ἐπὶ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας καὶ διὰ τοῦ καταρτισμοῦ διδακτικῆς μεθόδου τῇ βοηθείᾳ τῆς διαλεκτικῆς. Ἡ μέθοδος αὕτη περιλαμβάνεται ἐν τῷ μνησθέντι ἔργῳ αὐτοῦ «Sic et non», ὅπου συνεκέντρωσε μέγα πλῆθος χωρίων ἐκ τῶν παλαιῶν συγγραφέων, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὅτι ἀντιφάσκουσι πρὸς ἄλληλα. Διὰ τοῦ βιβλίου τούτου θέλει νὰ καταδείξῃ τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ

δυνατὸν τῆς ἑξομαλύνσεως τῶν διαφορῶν, αἵτινες εὐ-
 ρηνται ἐν τοῖς ἔργοις τῶν αὐθεντικοτήτων τοῦ παρελ-
 θόντος, καὶ τῆς ἑναρμονίσεως τῶν γνωμῶν αὐτῶν τῇ βοη-
 θείᾳ τῆς διαλεκτικῆς. Τοὺς κανόνας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν
 ὁποίων καθίσταται τοῦτο δυνατόν, ἐκθέτει ἐν τῷ προλόγῳ
 τοῦ ἔργου τούτου. Δι' αὐτοῦ ἔδωκεν ὁ Ἀβαιλάρδος τὴν
 διαλεκτικὴν μορφήν τῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῶν
 μέσων αἰώνων. Πολυάριθμα εἶνε τὰ βιβλία τὰ ὁποῖα
 ἐγράφησαν κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ εἰρημένου ἔργου αὐ-
 τοῦ. Ἐκ τούτων εὐρυτάτης διαδόσεως ἔτυχε τὸ τοῦ Πέ-
 τρου Λομβαρδοῦ (†1164), ὅστις διὰ τὸν λόγον τοῦτον
 ὠνομάσθη *magister sententiarum*. Διὰ τοῦ βιβλίου τού-
 του, τὸ ὁποῖον ἀποβαίνει τὸ ἐπίσημον διδακτικὸν βιβλίον
 τῶν περὶ τὴν θεολογίαν σπουδαζόντων, ἄγεται εἰς πέρας
 τὸ ἔργον, ὅπερ ἔλαχε κατ' ἑξοχὴν εἰς τοὺς ἄνδρας τῆς ἀρ-
 χαίας Σχολαστικῆς, ἢ συλλογὴ τῆς παραδόσεως τῶν πα-
 τέρων τῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ ἑξομάλυνσις τῶν ἐν αὐτῇ πε-
 ριεχομένων ἀντιθέσεων.

Η ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΣΑΡΤΡΗΣ

Ἄνωτεροι τοῦ Ἀβαιλάρδου ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἐπό-
 ψεως εἶνε οἱ ἐκ τῆς σχολῆς τῆς Σάρτρης ἀναδειχθέντες
 ἄνδρες, ἧτις καθίσταται ἡ ἐστία καὶ ἡ πηγὴ νέας σημαν-
 τικῆς κινήσεως ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος.
 Τὴν κίνησιν ταύτην διακρίνει ἐκδηλος συμπάθεια πρὸς
 τὸν Πλάτωνα καὶ ἀνθρωπιστικῆ ῥοπῆ, ἐκδηλουμένη διὰ
 τῆς ἐνδελεχοῦς σπουδῆς τῶν κλασσικῶν. Συγχρόνως ἀνα-
 φαίνεται ἐνταῦθα ζωηρὸν ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν ἐπιστή-
 μην καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως. Οὕτως ἡ κίνησις
 αὕτη φέρει χαρακτῆρα μᾶλλον ἐγκόσμιον καὶ ἀποτελεῖ
 ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σύγχρονον αὐτῆς κίνησιν τοῦ μυστι-
 κισμοῦ, ἧτις ἀσχολεῖται μονομερῶς περὶ καθαρῶς θεο-

λογικὰ ζητήματα. Ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐρευνῇ ἐπιδιώκουσι τὸν συνδυασμὸν παραγωγικῆς καὶ ἐπαγωγικῆς μεθόδου, τὸ πρῶτον δὲ παρ' αὐτοῖς παρατηροῦμεν τὴν ἐπίδρασιν ἀραβικῶν συγγραμμάτων, πρὸ πάντων ἰατρικοῦ, μαθηματικοῦ καὶ φυσικοῦ περιεχομένου. Κυριώτατοι φορεῖς τοῦ πνεύματος τῆς σχολῆς ταύτης εἶνε Βερνάρδος καὶ Τιερρὺ οἱ ἐκ Σάρτης, Γιλβέρτος ὁ Πορρετανός, Ἰωάννης ὁ ἐκ Σαλισβουρίας, Ἀλανὸς ὁ ἐκ Λίλλης. Ὁ Βερνάρδος († 1130) θεωρεῖται ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ὡς ὁ κράτιστος γνώστης τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, τὴν ὁποίαν ὁμῶς μεταβάλλει ἔλαφρῶς, θεωρῶν τὰς ἰδέας αἰωνίας μὲν, ἀλλ' οὐχὶ εἰς ὃν βαθμὸν εἶνε ὁ θεός. Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Τιερρὺ († 1150) συγκιρονᾷ αὐτὴν μετὰ ἀριστοτελικῶν καὶ νεοπυθαγορειακῶν στοιχείων. Οὕτως ἐφαρμόζει εἰς τὴν περὶ θεοῦ διδασκαλίαν τὴν θεωρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ τετραπλοῦ αἰτίου καὶ ὑπολαμβάνει τὸν μὲν πατέρα ὡς ἐνεργόν (causa efficiens) καὶ ὑλικόν (causa materialis) αἷτιον, τὸν δὲ υἱὸν ὡς εἰδολογικὸν αἷτιον (causa formalis) καὶ τέλος τὸ ἅγιον πνεῦμα ὡς τελικὸν αἷτιον (causa finalis). Τῇ βοήθειᾳ δὲ τῶν περὶ ἀριθμῶν στοχασμῶν τῶν Πυθαγορείων πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξιν τοῦ θεοῦ καὶ τὸ τριαδικὸν αὐτοῦ. Ὡς οὕτοι, τοιοῦτοτρόπως ρεαλιστῆς εἶνε καὶ ὁ Γιλβέρτος ὁ Πορρετανός († 1154), ὅστις διακρίνει τὸ ὑπάρχον ἀντικείμενον ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν διακρίνει καὶ μεταξὺ θεοῦ καὶ θεότητος, μεταξὺ τῆς θείας φύσεως καὶ τῶν τριῶν θείων προσώπων, καὶ συγκρούεται ἔνεκα τούτου πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Πολλοῦ λόγου ἄξια εἶνε τὰ ὑπομνήματα αὐτοῦ εἰς τὸν Βοήθιον, τῶν ὁποίων ἡ ὀρολογία χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν ἔπειτα σχολαστικῶν εὐρύτατα. Ὁ Ἰωάννης ὁ ἐκ Σαλισβουρίας († 1180) εἶνε ἐνθερμος θιασώτης τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν καὶ τῶν κλασικῶν σπουδῶν καὶ συγγραφεὺς τῆς πρώτης φιλοσοφίας

τοῦ κράτους κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Τὸ κράτος ἐκδέχεται ὡς ὄργανισμὸν, ὅστις ἐμψυχοῦται ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ καὶ κυβερνᾶται κατὰ λόγον καὶ δικαιοσύνην. Εἰς τὴν τοιαύτην περὶ κράτους ἰδέαν ὠρμήθη ἐκ τῆς ψυχολογίας αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ διάφοροι ψυχικαὶ δυνάμεις ἀποτελοῦσιν ὄργανικὴν ἐνότητα. Ἰσάξιος πρὸς αὐτὸν ἀνθρωπιστῆς εἶνε Ἄλανος ὁ ἐκ Δίλλης (†1203) ἐπικληθεὶς doctor universalis διὰ τὴν καθολικότητα τῆς μορφώσεώς του. Οὗτος ἐφαρμόζει τὴν παραγωγικὴν μέθοδον τῶν μαθηματικῶν ἐπὶ τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως, πειρώμενος νὰ παραγάγῃ ὁλόκληρον τὸ περιεχόμενον τῆς θεολογίας ἐξ ἀλόγων τινῶν ὑστάτων ἀξιωμάτων. Τὴν αὐτὴν μέθοδον εὕρισκομεν καὶ εἰς ἄλλο τι ἔργον, ὅπερ ἀπεδόθη ἐσφαλμένως εἰς τὸν Ἄλανόν καὶ ὅπερ φέρει τὸν τίτλον «Ars catholicae fidei». Τοῦτο εἶνε συντεταγμένον κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Γεωμετρίας τοῦ Εὐκλείδου, ὡς ἡ ἠθικὴ τοῦ Σπινόζα. Ἀφορμᾶται ἀπὸ ὀρισμῶν, αἰτημάτων καὶ ἀξιωμάτων καὶ παράγει εἶτα ἐξ αὐτῶν τὰ θεολογικὰ θεωρήματα.

Ἡ σχολὴ τῆς Σάρτρης τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Πλάτωνος. Εἶνε δι' αὐτὴν ὁ φιλόσοφος κατ' ἐξοχὴν, ὅπως διὰ τοὺς ἐπόμενους αἰῶνας ὁ Ἀριστοτέλης. Οὕτως ὁ Πλατωνισμὸς ἐνεργεῖ ἅπαξ ἔτι δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως, ἵνα παραχωρήσῃ μετ' ὀλίγον διὰ μακρὸν χρόνον τὴν θέσιν αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη.

Η ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος παρατηρεῖται μεγάλη πνευματικὴ κίνησις, διήκουσα δι' ὅλης τῆς Εὐρώπης καὶ καταντῶσα εἰς τὴν δημιουργίαν νέας ἐποχῆς διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Τὰ αἶτια, ἅπερ συνήργησαν εἰς τὴν ἀναδημιουργίαν ταύτην, εἶνε ἡ γνῶσις τῶν ἔρ-

γων τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡ ἐπαφή πρὸς τὴν ἀραβικὴν καὶ ἰουδαϊκὴν φιλοσοφίαν, ἡ ἴδρυσις τῶν πανεπιστημίων ὡς καὶ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων τῶν Φραγκισκανῶν καὶ τῶν Δομινικανῶν. Πλὴν τῶν λογικῶν συγγραμμάτων τοῦ Σταγειρίτου, ἅπερ μόνα ἦσαν τέως γνωστά, μεταφράζονται νῦν καὶ τὰ ὑπόλοιπα, τὸ μὲν ἐκ τῆς ἀραβικῆς, τὸ δὲ καὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς ἑλληνικῆς. Πρὸς τούτοις μεταγλωττίζονται καὶ τὰ ἔργα τῶν Ἀράβων καὶ Ἰουδαίων φιλοσόφων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συσσωρεύεται μέγας πλοῦτος νέων γνώσεων καὶ γεννᾶται τὸ πρόβλημα τῆς συνδέσεως καὶ τῆς προσαρμογῆς αὐτῶν πρὸς τὴν παραδεδομένην. Μετὰ πολλὰς ἔριδας καὶ ταλαντεύσεις ἀναγνωρίζεται καὶ ἐπισήμως ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κύκλων ἡ ἀνάγκη τῆς γνώσεως τῆς διδασκαλίας τοῦ ὅλου Ἀριστοτέλους, ὅστις εἶχεν ἤδη εἰσαχθῆ εἰς τὰ πανεπιστήμια. Ἡ ἴδρυσις τούτων ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον αἷτιον τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Διότι δι' αὐτῶν ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἀπέκτησεν ἐνότητα διὰ τῆς συγκεντρώσεως καὶ τῆς συνεργασίας, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ σχετικὴν ἐλευθερίαν διὰ τῆς θεραπείας τῆς φιλοσοφίας ὑπὸ ἰδίας σχολῆς, διακεκριμένης ἀπὸ τῆς θεολογικῆς. Τέλος εἰς τὴν πνευματικὴν ἐκείνην ἀκμὴν συνέβαλε καὶ ἡ ἴδρυσις τῶν εἰρημένων μοναχικῶν ταγμάτων, τὰ ὅποια ἀπέβησαν ἐστὶν ἐπιστημονικῆς ἐργασίας καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων προῆλθον οἱ σημαντικώτατοι φορεῖς τῆς φιλοσοφικῆς κινήσεως τοῦ ΙΓ' αἰῶνος.

Ο ΑΒΕΡΡΟΪΣΜΟΣ

Τὸ ἔδαφος πρὸς ἀποδοχὴν τῆς ἀραβικῆς φιλοσοφίας εἶχεν ἤδη παρασκευασθῆ ὑπὸ τῆς σχολῆς τῆς Σάρτρης διὰ τῆς προσλήψεως πολλῶν στοιχείων τῆς ἀραβικῆς ἐπιστήμης. Ὁ σημαντικώτατος καὶ διὰ τὴν δύσιν

σπουδαιότατος αντιπρόσωπος τῆς ἄραβικῆς φιλοσοφίας εἶνε ὁ Ἀβερρόης (†1198), οὗ τὰ ἔργα εἶνε κατ' οὐσίαν παραφράσεις τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ὑπομνήματα εἰς αὐτόν. Τὴν θρησκείαν λαμβάνει ὡς συμβολικὴν παράστασιν τῆς φιλοσοφικῆς ἀληθείας, τουτέστι πιστεύει ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως εἶνε ἀπλῶς ἕτερα μορφή τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Πρὸς τοῦτοις πρεσβεύει ὁ Ἀβερρόης τὸν μονοψυχισμόν, ἀποδέχεται δηλαδὴ ἑνιαῖον ὑπερατομικὸν ἀνθρώπινον νοῦν, θεωρῶν ὡς αἷτιον τῆς πολλότητος τῶν ἀνθρωπίνων ἀτόμων τὴν ὕλην. Συνέπεια τοῦ μονοψυχισμοῦ τούτου εἶνε ἡ ἄρνησις τῆς ἀθανασίας τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς. Ἡ γνῶσις τῆς ἄραβικῆς φιλοσοφίας μεταδίδεται εἰς τὴν χριστιανικὴν Δύσιν διὰ τῶν Ἰουδαίων φιλοσόφων καὶ τῶν μεταφράσεων καὶ ὑπομνημάτων αὐτῶν. Ἐξ αὐτῶν ἰδίας μνήμης ἀξιοὶ εἶνε ὁ Ἰμπν Γκαμπιρόλ (1020-1070), θρησκευτικὸς ποιητὴς καὶ φιλόσοφος, καὶ ὁ Μαϊμωνίδης (1135-1204), ὁ σημαντικώτατος ὅλων τῶν Ἰουδαίων φιλοσόφων. Ὁ πρῶτος πηγὴν τῆς ζωῆς θεωρεῖ τὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ. Αὕτη καὶ οὐχὶ ὁ λόγος εἶνε ἡ δημιουργὸς δύναμις, ἐξ ἧς ἀπορρέουσι τὰ εἶδη τῶν ὄντων. Ταῦτα συνδέονται μετὰ τῆς ὕλης, ἣτις διαφοροποιεῖται εἰς σωματικὴν καὶ ψυχικὴν καὶ διὰ τῆς ὁποίας πραγματοποιοῦνται τὰ εἶδη τῶν ὄντων. Ἡ ὕλη λοιπὸν εἶνε δι' αὐτὸν ἡ ἀρχὴ τῆς ἀτομικότητος. Ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ φέρει ἐμφανῆ τὰ ἴχνη Νεοπλατωνισμοῦ κεκερασμένου μετ' ἀριστοτελικῶν ἰδεῶν, ὡς ἐμφαίνεται πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἀποπείρας αὐτοῦ, ὅπως συμβιβάσῃ τὴν παράστασιν τοῦ θεοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς τὴν περὶ τοῦ θεοῦ ἔννοιαν τῶν Νεοπλατωνικῶν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτὸν εἶνε ὁ Μαϊμωνίδης ἀμειγῆς ἀριστοτελικός. Οὐδεὶς πλὴν τῶν προφητῶν προσήγγισε εἰς τὴν ἀλήθειαν ὅσον ὁ Σταγειρίτης. Ὡς δὲ ὁ Φίλων, εἶνε καὶ αὐτὸς πεπεισμένος περὶ

τῆς πλήρους συμφωνίας μεταξύ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς καθαρῶς λογικῆς γνώσεως. Διὰ τοῦτο τὴν ροπὴν πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας διὰ τοῦ ἰδίου λογικοῦ θεωρεῖ αὐτὸ τοῦτο θρησκευτικὸν καθῆκον. Καὶ μάλιστα φρονεῖ ὅτι, ὅπου ὑπάρχει ἀντίθεσις μεταξύ τοῦ περιεχομένου τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς λογικῆς γνώσεως, τὴν τελευταίαν λέξιν ἔχει ὁ ἀνθρώπινος λόγος, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας. Δὲν εἶνε κατόπιν τούτου παράδοξον ὅτι παρ' αὐτῷ ἀπαντᾷ διὰ πρώτην φορὰν ἡ ἰδέα καθαρῶς λογικῆς θρησκείας, ἣτις συγκροτεῖται ὑπὸ τοῦ νοῦ ἀνεξαρτήτως τῆς ἀποκαλύψεως, συμπληρουμένη μόνον ὑπ' αὐτῆς δι' ἀληθειῶν τινῶν ἀπροσίτων μὲν εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ ὑπὲρ λόγον, ἀλλ' ὅμως οὐχὶ παρὰ λόγον. Τὴν ἀριστοτελικὴν βάσιν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Μαϊμωνίδου βλέπομεν καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ. Ὁ λόγος κυριαρχεῖ τῶν παθῶν καὶ δεικνύει μεταξύ αὐτῶν τὴν μέσην ὁδόν, ἣτις εἶνε ἡ μόνη ὀρθή. Καθόλου εἰπεῖν ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἰουδαίου ἀριστοτελικοῦ ἐμφανίζει συνδυασμὸν εὐσεβοῦς πίστεως καὶ σκεπτικισμοῦ, ἀκριβῶς ὡς ἡ τοῦ ὁμοφύλου αὐτοῦ Ἰούδα Ἀλεβῆ, ὅστις πειροᾶται νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἀσυμβίβαστον τῆς φιλοσοφίας πρὸς τὴν πίστιν, καὶ ἡ τοῦ Ἀραβος Ἀλγαζέλη, πυρρῶνιστοῦ συγχρόνως καὶ μυστικιστοῦ, ἀμφισβητοῦντος καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐννοίας τῆς αἰτίας.

Ἡ πρὸς τὴν ἀριστοτελικὴν ταύτην φιλοσοφίαν καὶ τὸν κόσμον τῶν ἐπ' αὐτῆς στηριζομένων ἰδεῶν τῶν Ἀράβων φιλοσόφων σχέσις ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τῆς Σχολαστικῆς. Κατὰ τὰς διαφόρους λύσεις τοῦ προβλήματος τούτου διακρίνομεν τρεῖς κυρίας ροπὰς ἐν αὐτῇ, τὸν Ἀβερροϊσμόν, ὅστις προσοικειοῦται τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ μορφῇ, τὴν ὁποίαν προσέδωσεν εἰς αὐτὴν ὁ Ἀβερρόης, τὸν Αὐγουστινισμόν, ὅστις ἐμμένει εἰς τὴν πλατω-

νίζουσαν παράδοσιν τοῦ Αὐγουστίνου, εἰ καὶ ἀναλαμβάνει πολλὰ ἀριστοτελικά στοιχεῖα, καὶ τὸν Ἀριστοτελισμόν, ὅστις ἐρείδεται ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σταγειρίτου, τροποποιῶν αὐτὴν διὰ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος. Ἐννοεῖται ὅτι τόσον ὁ Αὐγουστίνισμός ὅσον καὶ ὁ Ἀριστοτελισμός προσλαμβάνουσιν ἀμοιβαίως παρ' ἀλλήλων στοιχεῖα καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀμφοτέρωθεν νὰ ἐναρμονίσωσι τὴν νέαν, τὴν ἀριστοτελίζουσαν θεολογίαν πρὸς τὴν παλαιάν, τὴν ἀπὸ τοῦ Αὐγουστίνου ἀπορρεύσαν. Ἄλλ' ὁ μὲν πρῶτος ἐν πνεύματι μᾶλλον συντηρητικῶ καὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ μυστικισμοῦ τοῦ μεγάλου ἐπισκόπου τῆς Ἰππῶνος, ὁ δὲ δεύτερος ἀνεξαρτήτως τῆς τέως παραδόσεως ἐπὶ τῇ βάσει ἀποκλειστικῶς σχεδὸν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους. Φορεῖς τῆς μὲν ἐν ὀνόματι τοῦ Αὐγουστίνου προσπαθείας εἶνε οἱ Φραγκισκανοί, κατ' ἐξοχὴν ὁ Βοναβεντούρας, τῆς δὲ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀριστοτέλους οἱ Δομινικανοί, τῶν ὁποίων τὸ τάγμα ἀποβαίνει ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν Ἀλβέρτου τοῦ Μεγάλου καὶ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου ἢ ἐστία τῶν ἀριστοτελικῶν σπουδῶν. Ἀμφοτέρωθεν αἱ προσπάθειαι κατατείνουσιν εἰς τὴν συγκρότησιν καθολικοῦ τινος καὶ τῆς ὅλης γνώσεως περιεκτικοῦ συστήματος, ὅπερ περιλαμβάνει πάντας τοὺς κύκλους τῆς πραγματικότητος, ἀπὸ τῆς γῆς μέχρι τοῦ οὐρανοῦ, σύστημα πασῶν τῶν ἐπιστημῶν ἐπιστεφόμενον ὑπὸ τῆς θεολογίας, παραπλήσιον πρὸς τοὺς γοτθικοὺς ναοὺς τῶν αὐτῶν χρόνων, οἵτινες ἀπὸ τῆς γῆς ἀνυψούμενοι φαίνονται ὅτι ψαύουσι τὸν οὐρανόν. Παρὰ τὰς τρεῖς ταύτας κυρίας κατευθύνσεις ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὑπάρχει καὶ τετάρτη τις δευτερεύουσα ροπή, συγγενῆς πρὸς τὴν πλατωνίζουσαν ἀνθρωπιστικὴν ροπὴν τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, τὴν ἐκ τῆς σχολῆς τῆς Σάρτρης ἐκπηγάσαν. Ἡ ροπή αὕτη ἀφορμᾶται ἀπὸ τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῆς εἶνε ἐστραμμένον κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὴν ἔρευναν

τῆς φύσεως. Ὁ λατινικὸς Ἀβερροϊσμός ἐκπροσωπεῖ τὴν καθαρὰν φιλοσοφίαν τοῦ Σταγειρίτου κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Θωμᾶ, ὅστις ἐκχριστιανίζει αὐτὴν καὶ ἀναμειγνύει μετὰ στοιχείων εἰλημμένων ἐκ τοῦ Ἀυγουστίνου. Καλεῖται δὲ οὕτω διότι ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους οἷον εἶδε καὶ ἠρμήνευσεν αὐτὸν ὁ μέγας Ἀραβὺ ὑπομνηματιστὴς αὐτοῦ.

Τοῦ ἀραβικοῦ τούτου Ἀριστοτελισμοῦ σπουδαιότατος ἐκπρόσωπος ἐ χρημάτισεν ὁ Σίγκρος ὁ ἐκ Βραβάντης (1220-1282). Δι' αὐτὸν ὁ Ἀριστοτέλης μετὰ τοῦ ὑπομνηματιστοῦ του εἶνε ἡ ἀπόλυτος ἀλήθεια. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἀριστοτελικὸν σύστημα τελεῖ ἐν πολλοῖς εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ὁ Σίγκρος, ἀντὶ νὰ φροντίσῃ ὅπως ἄρῃ τὴν ἀντίφασιν ταύτην καὶ συμβιβάσῃ πρὸς ἀλλήλας τὰς δύο κοσμοθεωρίας, διαλύει τὴν ἰδέαν τῆς ἀληθείας καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι εἶνε δυνατόν τὸ αὐτὸ νὰ εἶνε συγχρόνως ἀληθὲς ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ψευδὲς ἐν τῇ θεολογίᾳ καὶ τανάπαλιν, γενόμενος οὕτως εἰσηγητὴς τῆς περὶ διπλῆς ἀληθείας θεωρίας. Ἡ τυφλὴ πίστις αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Ἀβερρόην ἐξηγεῖ τὴν ἰσχυρὰν αὐτοῦ ἐξάρτησιν ἀπ' αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν μεταφυσικὴν. Ἀποκρούων τὴν ἄμεσον ὑπὸ τοῦ θεοῦ δημιουργίαν τοῦ κόσμου, διδάσκει ὅτι οὗτος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ τελευταίου κοσμικοῦ πνεύματος, ὅπερ κατόπιν σειρᾶς ἄλλων ἀπέρρευσεν ἐκ τοῦ θεοῦ, ἐπειδὴ οὗτος, ὡς καθαρὸν πνεῦμα καὶ ἄυλος αἰτία, μόνον ἄυλα πνεύματα δύναται νὰ παράγῃ. Ὡς ἔμμεσον δὲ δημιούργημα τοῦ θεοῦ ὁ κόσμος, δὲν ἀποτελεῖ ἀντικείμενον τῆς θείας γνώσεως καὶ προνοίας. Συγχρόνως δέχεται ὁ Σίγκρος τὴν ὕλην καὶ τὴν κίνησιν ὡς τι αἰώνιον, καθὼς καὶ τὰ διάφορα εἶδη τῶν ὄντων. Μόνον τὰ ἄτομα εἶνε φθαρτά, τὰ εἶδη τουναντίον ἀφθαρτά καὶ αἰώνια. Τοιοῦτον εἶδος εἶνε καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώ-

που. Τὴν ψυχὴν ὁμως ταύτην δὲν ἐκδέχεται ὁ φιλόσοφος οὗτος ὡς ἀτομικὴν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀπορρίπτει τὰς καθ' ἕκαστον ψυχὰς τῶν ἀτόμων, ἀσπαζόμενος τὸν μονοψυχισμόν, κατὰ τὸν ὅποιον ἢ πνευματικὴ ἢ νοοῦσα ψυχὴ εἶνε μία καὶ ἢ αὐτὴ ἐν ὅλοις τοῖς ἀνθρωπίνοις ἀτόμοις, τουτέστι δὲν ὑπάρχουσι τόσαι ψυχαὶ ὅσαι καὶ ἄτομα, ἀλλὰ μία καὶ μοναδικὴ ψυχὴ, κοινὴ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Τοῦτο δέ, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ εἶνε καθαρὸν εἶδος καὶ διὰ τοῦτο ἀποκλείεται ἀτομικὸς πολλαπλασιασμός αὐτῆς εἰμὴ μόνον ἐξατομίκευσις διὰ τῆς ὕλης, ἣτις κατὰ ταῦτα θεωρεῖται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἡ ἀρχὴ τῆς ἐξατομικεύσεως ταύτης. Ὁ μονοψυχισμὸς οὗτος ὁδηγεῖ κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς προσωπικῆς ἀθανασίας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, διότι ἐὰν τὸ πνευματικὸν στοιχεῖον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἶνε τι ὑπερατομικόν, ἀτομικὴ ἀθανασία ἀποκλείεται. Ἐπίσης εἶνε ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως. Εἶνε ἐντεῦθεν εὐνόητον ὅτι ὁ Σίγκρος ὑπερμαχεῖ τῆς ψυχολογικῆς ἑτεραρχίας, τὴν ὁποίαν ὁμως ἐξαριτᾶ ἐκ μεταφυσικῆς τινος καθολικῆς ἑτεραρχίας, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς τελούμενα εἶνε συνέπεια ἀναγκαία τῆς κινήσεως τῶν ἀστέρων. Εἰς τοὺς κύκλους τῶν ἀστέρων ἀνταποκρίνονται ἱστορικοὶ κύκλοι ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου ἀνὰ ὠρισμένας περιόδους ἐπιστρέφουσι καὶ ἐπανεμφανίζονται οἱ ἱστορικοὶ πολιτισμοὶ καὶ αἱ διάφοροι θρησκείαι. Οὕτω εὐρίσκομεν ἐνταῦθα τὴν ἰδέαν τῆς αἰωνίας ἐπιστροφῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀνακυκλήσεως.

Εἶνε καταφανὴς ἡ ἀντίθεσις τῶν ἰδεῶν τούτων πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἐνεκα τούτου κατεπολεμήθη ὁ λατινικὸς Ἀβερροϊσμὸς καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ μέρους τῆς ἐπιστήμης. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καταδίκην αὐτοῦ καὶ τὸν ἐπιστημονικὸν ἔλεγχον εἰς τὸν ὅποιον ὑπεβλήθη, ἐξακο-

λουθει νὰ ζῆ καὶ κατὰ τοὺς ἔπειτα αἰῶνας. Κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ὑπερμαχεῖ τῆς θεωρίας τῆς διπλῆς ἀληθείας Ἰωάννης ὁ ἐκ *Jandun*. Οὗτος θεωρεῖ τὴν περὶ μονοψυχισμοῦ καὶ ἐνότητος τῆς νοητικῆς ψυχῆς διδασκαλίαν ὡς ἐπιστημονικῶς ἀκαταμάχητον. Συγχρόνως ὁμως πιστεύει ἀκραδάντως ὡς εὐσεβῆς χριστιανὸς εἰς τὴν ἀντίθετον διδασκαλίαν. Διότι, ὡς λέγει, καὶ ὅ,τι εἶνε ἀδύνατον εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, εἶνε δυνατόν παρὰ τῷ θεῷ. Τὸν Ἀβερροϊσμόν τοῦτον ἀπαντῶμεν καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἔτι ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου εἰσήχθη ὑπὸ τοῦ Πέτρου τοῦ Ἀβανού.

ΒΟΝΑΒΕΝΤΟΥΡΑΣ

Τὸ πρόβλημα τῶν Φραγκισκανῶν συνίσταται εἰς συγχώνευσιν τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Αὐγουστίνου, τοῦ ὁποίου φορεῖς καὶ θεματοφύλακες συναισθάνονται ἑαυτούς, πρὸς τὰς νέας ἀριστοτελικὰς ιδέας, αἵτινες ἀπεκαλύφθησαν διὰ τῆς μεταφράσεως τοῦ ὅλου Ἀριστοτέλους εἰς τὴν λατινικὴν. Τοῦ προβλήματος τούτου ἡ λύσις ἐπιτυγχάνεται, κατόπιν ἀτελῶν ἀποπειρῶν τῶν προκατόχων του, ὑπὸ τοῦ Βοναβεντούρα (1221-1274), τοῦ σημαντικωτάτου ἐκπροσώπου τοῦ Αὐγουστινισμού τῶν μέσων αἰώνων, ὅστις κατορθώνει νὰ διαφυλάξῃ κατὰ τὴν συγχώνευσιν ἐκείνην ἀλωβήτους τὰς θεμελιώδεις ιδέας τοῦ ἀφρικανοῦ ἀετοῦ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, σχολαστικὸς ἄμα καὶ μυστικὸς, εἶνε ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς πλατωνικὸς, χωρὶς νὰ ὑποτιμᾷ ὁμως τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὸ σύστημα αὐτοῦ ἀποτελεῖ, ὡς ὑπεδηλώθη, σύνθεσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναλαμβάνει ὅ,τι ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Ἀριστοτέλους φαίνεται εἰς αὐτὸν ὅτι ἔχει ἀξίαν. Τὸν συνθετικὸν τοῦτον χαρακτῆρα δεικνύει ἤδη ἡ γνωσιολογία αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Αὐγουστίνον ἡ φιλοσοφικὴ γνῶσις ἀπορρέει ἐκ θείας ἐλλάμψεως. Τοῦτο πιστεύει καὶ ὁ Βο-